

החיים על פי עין איה

מקראה – חוברת 1

ברכות ד ב

אמר מר: קורא קריאת שמע ומתפלל. מסייע ליה לרבי יוחנן, דאמר רבי יוחנן: איזהו בן העולם הבא? – זה הסומך גאולה לתפלה של ערבית.

עין איה ברכות, פרק ראשון

דבר, לאיש כזה אין כבר כל כך שתהיה עיקר תפילתו לכבוד השי"ת, מה שאין כן בשעת דחקו של אדם, אז הוא צריך התחזקות, שאף על פי שחסרים לו הרבה עניניו הפרטים, מכל מקום לא יהיה כל דבר נחשב אצלו לעומת כבודו של הקדוש ברוך הוא. על כן אמר איזהו בן עולם הבא זה הסומך גאולה לתפילה של ערבית, שרמו, שאפילו בשעה שחושך לו מצדו, מכל מקום תהיה תפילתו סמוכה לענין הגאולה, שהיא עוסקת בתשועת הכלל שהוא כבודו של הקדוש ברוך הוא וכבודו של ישראל.

ט. דאמר רבי יוחנן איזהו בן העולם הבא, זה הסומך גאולה לתפילה של ערבית. יש בה רמוז, כי שחרית ואור היום מורה על זמן שהאדם בהצלחה ואורה, וערבית וחושך על הזמן שהאדם נתון בצרה ויגון, כמו שכתוב בשמואל: "וילך שאול ואנשיו לילה", ודרשו חז"ל שחשך להם כלילה. והנה בא ללמדנו שעיקר עבודת האדם תהיה למען כבוד השי"ת והתיקון הכללי, כדברי תנא רבי אליהו הנודעיים, כל תלמיד חכם כו' ומתאנח על כבודו של הקדוש ברוך הוא וכבודו של ישראל. והנה מי שמצדו אין חסר לו

תנא דבי אליהו אליהו רבה (איש שלום) פרשה ד

כל חכם וחכם מישראל שיש בו דבר תורה לאמיתו, ומתאנח על כבודו של הקדוש ברוך הוא ועל כבודו של ישראל כל ימיו, ומתאוה ומחמד ומצפה על כבוד ירושלים ועל כבוד בית המקדש ועל ישועה שתצמיח בקרוב ועל כינוס גליות, רוח הקודש בדבריו השם בקרבו את רוח קדשו (שם ישעיהו ס"ג), מכן אמרו כל תלמיד חכם שעוסק בתורה בכל יום תמיד בשביל להרבות כבוד שמים אין צריך לא חרב ולא חנית ולא רומח ולא כל דבר שיהיה לו שומר, שהקדוש ברוך הוא משמרו בעצמו, ומלאכי השרת עומדין לו סביב סביב וחרבות ביד כולן ומשמר אתו, שנאמר רוממות אל בגרונם וגו'.

כ"ל: המכתן הוא שיהיה אכסר אב מאידיאלים גדולים, ובראשם האידיאל של כבוד ה', דיוקא כשקשה אב באופן אישי אבב צריב אלאו.

ברכות ה א

אמר רבי לוי בר חמא אמר רבי שמעון בן לקיש: לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע, שנאמר "רְגִזוּ וְאַל תִּחַטְּאוּ". אם נצחו – מוטב, ואם לאו – יעסוק בתורה, שנאמר: "אִמְרוּ בְּלִבְכֶם"; אם נצחו – מוטב, ואם לאו – יקרא קריאת שמע, שנאמר: "עַל מִשְׁכַּבְכֶם"; אם נצחו – מוטב, ואם לאו – יזכור לו יום המיתה, שנאמר: "וְדַמּוּ סֵלָה".

עין איה ברכות, פרק ראשון

לאזהרה זו, שהוא מזהר ועומד על זה. והנה על ידי הידיעה יקנה כח ההתעוררות לכסוף אל הדרכים הטובים. אבל אם נפשו עופלה כל כך, שאין הידיעה מספקת לעורר כוחות הטובים שבנפשו, אז צריך לעורר את כח ההרגש, שהוא עושה בנפש רושם יותר מן הידיעה. וכבר ביארתי במקום אחר בעה"י, ויתבאר בס"ד במאמרי, "תדע שהרי אדם קורא קריאת שמע שחרית וערבית וערב אחד לא קרא דומה לו כמי שלא קרא קריאת שמע מעולם", שסגולת קריאת שמע היא לעורר את ההרגש הטוב, שהוא מוסיף אומץ להשכל הטוב. וכל אלה הדרכים יכוננו רק להחזיק את הכוחות הטובים, אבל לא להחליש שום כח מכוחות הנפש. אלא שאם על כל פנים לא אזיל, אז ההכרח להשתמש במדה שהיא מחלשת את הכוחות הרעים, הבאים לעבור גבולם על ידי התגברות הדמיון הכוזב לחבב הנאות העולם הזה יותר מהראוי, על כן יזכיר לו יום המיתה, אבל אם אפשר להשתמש באופן המחזק את הכוחות הטובים, היא עצה יותר הגונה מהדרך שהיא להחליש הכוחות הרעים, כי בהחלש כוחות הנפש לא ימנע שיהיה זה הפסד גם לדברים הטובים.

כד. לוי בר חמא אמר רבי שמעון בן לקיש, לעולם ירגיז אדם יצר הטוב על יצר הרע, נצחו מוטב, ואם לאו יעסוק בתורה, ניצחו מוטב ואם לאו יקרא קריאת שמע, אי אזיל מוטב ואם לאו יזכיר לו יום המיתה כו'. הכוחות שבאדם, הטובים והרעים, תכליתם להשתמש בהם בדרך הטובה, על כן כוחות הרעים שמצד היצר הרע אין זה עצה טובה להחלישם ולמעטם, כי לפעמים יהיו נצרכים לתכלית טוב ולא יוכל להנות מוטבם. על כן הטוב שבהדרכות הוא שיהיו הכוחות כולם במילואם וטובם, רק שהכוחות הטובים יהיו השליטים בנפש והרעים יהיו כפופים תחת ידם. כי באמת גם הרעות טובות הנה, בשמרם את גבולם. והנה מצד טבע האדם הכוחות הרעים המה נעורים ומוכנים לפעולה יותר מהכוחות הטובים. על כן ירגיז אדם יצר הטוב לעורר הכוחות הטובים שיהיו מוכנים לפעולה ושליטים על הכוחות הרעים. וכל זה יתכן באדם שההרגש המוסרי יפה בו, ומרגיש מעצמו כל הדרכים הטובים. אבל מי שנפשו לא נטהרה כל כך, אינו מרגיש יופי הדרכים הטובים, עד שיקבלם מהתורה והלימוד, על כן יעסוק בתורה, פירוש בתורת אותם הדרכים הטובים שצריך להגבירם בנפשו, דעל עסק התורה בכללה אין צריך

'צדקת הצדיק' סימן מז (הרב צדוק הכהן מלובלין)

כל הכוחות הנטועים בכל נפש מישראל אין לחשוב שהוא רע גמור ושצריך להיות הפכו, כי אין לך שום מידה וכוח שאין בה צד טוב גם כן, רק צריך שישתמש בה כפי רצון השם יתברך, ואם אינו כפי רצון השם יתברך, גם המידות טובות רעות, כמו שאול שנענש בעבור הרחמנות.

ספר הכוזרי, מאמר שלישי, ב-ה

(ב) אמר הכוזרי:

תאר נא לי אפוא מה הם מעשי החסיד אצלכם.

(ג) אמר החבר:

החסיד הוא האיש המפקד על מדינתו, הנותן לכל יושביה את לחם חוקם ומספק להם כל צרכם במידה נכונה, והוא נוהג בכלום בצדק, לא יעשוק איש מהם ולא יתן לאיש יותר ממנתו הראויה לו, - כי על כן הוא מוצא את כולם, בשעה שהוא צריך להם, נשמעים לו, ממהרים להיענות לקריאתו, עושים ככל אשר יצוו ונזהרים מכל אשר יאסור עליהם.

(ד) אמר הכוזרי:

לחסיד שאילתריך, לא למושל.

(ה) אמר החבר:

החסידי הוא הוא המושל, שהרי כל חושי וכוחותיו, הנפשיים והגופניים, סרים אל משמעתו, והוא מנהיג אותם הנהגה מדינית ממש, – כמה שנאמר (משלי טז לב): "וּמְשָׁל בְרוּחוֹ מֶלֶכְד עִיר". והוא האיש הראוי לשלוט, כי אילו עמד בראש מדינה היה נוהג בה בצדק כשם שנהג מנהג צדק בגופו ובנפשו.

סיפורי מעשיות לרבי נחמן מברסלב – מעשה מבן מלך ובן שפחה

בליה חזר ובא ואכלו ושתו עימו ולנו שם. ואז שמעו שוב את קול החיות, שכולן שואגות והומות בקולות משונים. האריה היה שואג והלביא הומה בקול אחר והעופות מצפצפים ומקשקשים בקולם, וכן כולם הומים ומשמיעים קול. בתחילה נזדעזעו השניים מאוד ולא היטו אוזנם אל הקול מחמת הפחד, אולם אחר כך האזינו היטב ושמעו שקול זה בעצם הנו קול נגינה זמרה נפלא ונורא מאוד, שהוא תענוג נפלא ועצום מאוד לשומעו, עד שכול תענוגי העולם – כולם כאין ואינם נחשבים ובטלים לגמרי נגד התענוג הנפלא של הנגינה הזו...

...וכששמעו שזהו ניגון, היטו אוזנם יותר, ושמעו שהוא ניגון נפלא ונעים מאוד מאוד, ואמר להם האדם-היער הנ"ל: מה זה חידוש אצלכם? הלוא יש אצלי כלי שקיבלתי מאבותיי, שהם ירשו מאבו אבותיהם, שהכלי עשוי עם עלים וצבעונים כאלו, שכשמניחים הכלי הזה על איזה בהמה או עוף, אזי תיכף מתחיל לנגן הניגון הזה.

כֹּל: גַּם אִם אַתָּה מֵתְבוֹן פְּנִימָה וְנִבְיָה מֵלִוְזַמַּתְּ לֹא יִזְרִים וְכֹחוֹת שׁוֹנִים, הָאֵמֶן שְׂכֹלִים נִתְעַוְּבוּ אֶתְּ לִמְסֵרָה לְאִבֵּיהֶם. הַכֹּל פְּנִינֵן לֹא לִמְסֵרָה. כִּשְׂמֵכָאֵל אִישׁוּתְּךָ מִכּוֹנֵת לְאִבֵּי וְכִשְׂכֹּחַ הַרְצוֹן לֹאֵךְ חֲזָקִי, גַּם הַכֹּחוֹת שֶׁנִּרְאִים רָגִים בְּמֵכֵל שֶׁלֹּא יִמָּצְאוּ אֶת מִקְוָמֵם הַחַיּוֹבִי. כִּבְּאֵל שֶׁלִּמְסֵרָה גְדֻלָּה וּמֵאֲוֹנֵת יוֹתֵר, כִּבְּ הַיָּא לְאִבֵּי, וְכִבְּ שִׁילָה מִנְּצַח מֵחֵלָה.

ברכות ו א

ומנין לשנים שיושבין ועוסקין בתורה ששכינה עמהם – שנאמר: "אֲזַ נְדַבְרוּ יְרָאֵי ד' אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ וַיִּקְשֹׁב ד' וַיִּשְׁמַע וַיִּכְתֹּב סֵפֶר זְכָרוֹן..." (מלאכי ג טז).
ומנין שאפילו אחד שיושב ועוסק בתורה ששכינה עמו – שנאמר: "בְּכֹל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֲזַכִּיר אֶת שְׁמִי אָבֹא אֵלֶיךָ וּבִרְכָתֶיךָ" (שמות כ כא).
וכי מאחר דאפילו חד – תרי מבעיא? – תרי מכתבן מלייהו בספר הזכרונות, חד לא מכתבן מליה בספר הזכרונות.

עין איה ברכות, פרק ראשון

כשמוציא מן הכח אל הפועל את אשר ישיג בשכלו. מה שאין כן הלמד לזולתו, הלא אין הדבר בידו לפעול על זולתו, על כן מקבל שכרו משלם מזמן הפעולה. וזוהי מליצת חד לא מכתבן מליה בספר הזכרונות, כי אם יהיה ראוי לשכר טוב הלא הוא בעצמו יהיה ספר הזכרון, שהתורה תהיה ניכרת עליו בכל דרכיו. תרי מכתבן מלייהו בספר הזכרונות, כל אחד לפי מה שהוא ראוי לפעול על ידי תורתו על זולתו, זה אי אפשר לתלות בתנאי אם יהיו הגדולין

נ. תרי מכתבן מלייהו בספר הזכרונות, חד לא מכתבן מליה בספר הזכרונות. יש הברל בין העוסק בהשלמת עצמו לעוסק בהשלמת זולתו. כי העוסק בתורה כדי להשלים עצמו, אז יבחן הדבר אם הוא מקיים כתלמודו ואם הפעולה המוסרית נראית עליו, זהו אות שלימודו הוא לשמה והוא מהמיימינים בה. כדחז"ל, לק' "ועשיתם אותם" – "ועשיתם אתם", שיהיה האדם עושה את עצמו על ידי דברי תורה. וכל זה רק כשלומד לעצמו, שעיקר השכר הוא

ניכרים בזולתו, על כן שכרו אתו, אפילו לא יהיה הדבר יוצא לפועל מצד חבירו, על כן נכתב בספר הזכרונות לשלם שכר, ומזה גופו נלמד, דהיינו "לחושבי שמו", שחשב לעשות מצוה ונאנס ולא

עשאה, הכי נמי כשרצה שיהיו דברי תורה פועלין על חבירו לטובה להיות מהמיימינים בה, הגה שכרו אתו בלא שום התלות אם הצליח בידו חפצו הטוב.

כ"ל: הכחן בין מצבים שבהם צ"ק אצמוה במבחן הרצאה למצבים שבהם צ"ק אצמוה במבחן המאמץ כשאר אחריו צ"ק הרצאה - אצום או תורת אצמקל וכשאר אחריו צ"ק המאמץ - או אצמקל אצמקל מאכסות ארסות אצמקל.

ברכות ו ב

אמר רבי יוחנן: בשעה שהקדוש ברוך הוא בא לבית הכנסת ולא מצא בה עשרה - מיד הוא כועס, שנאמר: "מדוע באתי ואין איש קראתי ואין עונה" (ישעיהו נ ב).

עין איה ברכות, פרק ראשון

שהם סוברים שדי עבודת ד' בהיותה נעשית כענין בפני עצמו, ולא כדבר המורה את כל דרך החיים. על כן גם העבודה שהיא נעשית גם כן איננה מגיעה לתכליתה. על כן "מסיר אָזְנוֹ מִשְׁמַע תּוֹרָה, גַּם תִּפְלְתוּ תוֹעֵבָה" (משלי כח ט). וכשבא הקדוש ברוך הוא לבית הכנסת ולא מצא בה עשרה, מיד הוא כועס, ואין עצם בית הכנסת בבואו לרצון לפניו, כי יסוד העבודה לד' יתברך הוא שיהיו דרכי החיים הולכים על פי תכלית רצונו, שהוא לשמו הגדול יתברך.

נד. בשעה שהקדוש ברוך הוא בא לבית הכנסת ולא מצא בה עשרה, מיד הוא כועס, שנאמר מדוע באתי ואין איש וגו'. יסוד עבודת ד' על פי התורה, הוא להשריש שכל דרכי החיים צריכים להיות הולכים על פי רצונו ית'. ומי שחושב שעבודת ד' נשלמת בפעולות פרטיות, ומקצה להם מעתותיו ושוב אין ד' בלבבו, הוא הורס כל בניני התורה. והנה בנין בית הכנסת היא עבודת ד', אמנם צריך שיהיה התכלית נשמר בהיות מתפללים בו תמיד בכל יום, ואז מורה כי הם מכוונים את דרך ד' לעשותה לדרך החיים. מה שאין כן אם מסתפקים במה שבנו בית לד'. נראה

דרשת הרב י.ד. סולובייצ'יק זצ"ל לפרשת 'קרח'

מתוך דרשה שניתנה בוועידת הרבנים של ארה"ב בשנת תשל"ה

לדעתי זו הסיבה האמתית לסילוקו של העוגב מן התפילה - או סיבת אי הכנסתו של העוגב לתפילה. היהדות רצתה שהחוויה הדתית תיוולד בעולם משלו, ולא שהיא תומרץ או תתעורר על ידי חוויה נהנתנית חילונית שגרתית... החוויה הדתית נולדת בתוך ההכרה הדתית, לא תחת לחץ של נטיות פיזיולוגיות חושניות, ואפילו לא על ידי צרכים רוחניים של האישיות האנושית כגון הצורך ליופי. לאותה מטרה שמשה האדריכלות של הקתדרלות בימי הביניים, בייחוד הסגנון הגותי... לעורר באישיות האדם חווית האין סוף, של אין גבול, של חיפוש, חיפוש אל תוך השמים. כמובן, יתכן, שזה באמת יגרום חוויה כזאת, [זה] ייצור חיפוש כזה - אך זהו חיפוש אומנותי, זה לא חיפוש דתי. ולהמיר חיפוש אומנותי עבור חיפוש דתי - זה אלילות. אתם יודעים היטיב - ואל תשימו לב למה שאנשים מדברים היום על אדריכלות של בתי כנסת - לא היתה אדריכלות של בתי כנסת, מעולם לא היה אכפת לנו מזה. בית הכנסת היהודי היה בית פשוט. מעולם לא השתדלנו להשפיע על היהודי על ידי הבאתו אל תוך סביבה המרמזת על סדר טרנסנדנטלי, או

עולם-הבאיות. מעולם לא השתדלנו לעשות את זה. קתולים כן. כל ה"מיסה", המוסיקה, האדריכלות, הכל מותאם לאותה מטרה לעורר באדם חוויה אקסטטיית. נפתח על ידי גירוי זה – המתפלל יתעורר גם לחוויה דתית – וזו טעות מוחלטת! החוויה הדתית הנה אוטונומית, עצמאית ומקורית, נעה לפי הקצב שלה ובתוך מסלול מיוחד משלה. חוויה עצמאית כזו באה בעקבות – אתם יודעים מתי? – בעקבות המעשה, במקום להקדים לו [למעשה]. להתפלל – ואחרי התפילה להשתלב בריקוד או בשיר – זה בסדר. אבל לרקוד כדי להתפלל זה חסר תועלת, כי הוא לעולם לא יתפלל. היהדות ציפתה שהחוויה הדתית תבוא בעקבות המעשה הדתי. הרומנטיקה האדירה באה בעקבות המשמעת האלוקית ולא להפך.

כ"ל: זכור תמיד שהחיזונויות צריכה לשרת את הפנימיות. בית כנסת יפה הוא בית כנסת שמאמץ אלוים בו. וזו רק דוגמה אחת שהדברות כדי צריכה להקיף את כל החיים. לְבֹדֵת דִּי הִטְאָא נִשְׂא בְּחַיִּים אֵלֵּא אֲלֵּא אֲלֵּא חַיִּים.

ברכות ז א

תניא, אמר רבי ישמעאל בן אלישע: פעם אחת נכנסתי להקטיר קטורת לפני ולפנים, וראיתי אכתריאל יה' צבאות שהוא יושב על כסא רם ונשא, ואמר לי: ישמעאל בני, ברכני! – אמרתי לו: יהי רצון מלפניך שיכבשו רחמיך את כעסך, ויגולו רחמיך על מדותיך, ותתנהג עם בניך במדת הרחמים, ותכנס להם לפניך משורת הדין, ונענע לי בראשו. וקמ שמע לך שלא תהא ברכת הדיוט קלה בעיניך.

עין איה ברכות, פרק ראשון

לחיות בשלום ואהבה, ויהיו ראויים זה מזה לברכה. על כן לא תהיה ברכת הדיוט קלה בעיניך, שאין הברכה מועלת רק מצד ערכו הפרטי של המברך, כי אם חק כללי הוא מצד שלמות כלל המציאות, ביחושו המוסרי. אמנם מובן הדבר בהיות שהצורך הביא לחק כלל זה במציאות, יהיה ודאי יתרון פרטי בין האישים, ואין להעריך ערך ברכת הדיוט לברכת אדם גדול וצדיק.

סח. אל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך. ההנהגה האלהית העמידה כל הענינים הנמצאים, החמריים והרוחניים ופעולותיהם, הכל בחכמה נפלאה, באופן משיג תכלית, שהוא להיות מחזק את התכלית המוסרי שהוא פריו של המציאות. והנה חק השי"ת שתועיל תפילה, מפני התכלית המוסרי היוצא מהתפילה, לרומם את הנפש ולסור מרע. וכן חק שברכה תהיה דבר המועיל, כדי שישתדלו הבריות

כ"ל: כל חוק במצואות, יהא גשמי או רוחני, נחקק לך ידי הקדוש ברוך הוא, ויכול היה גם לא להיחקק. לך כן כדאי להתרשם אלוהים מדיון חוק זה קיים. בהקשר שלנו: דִּי נִתְּן כַּח אֲבִירָה לֵאמֹר, אֵם הַדְּיוֹט, כִּדִּי שְׂנִיָּה בְּשָׁלוֹם וּבְאֵהֳבָה. לך כן נסה ליהיו כמה שפחות אנשים שבאנשים לך ושאתה בלתי לך. אלהים את הבריות ואלהים אלהי הבריות – שתי מטרות ראויות בחיים (אצד ובהתאמה לְרַכֵּם נִוְסֵיִם).

ברכות ז א

ואמר רבי יוחנן משום רבי יוסי: מניין שאין מרצין לו לאדם בשעת כעסו – דכתיב: "פְּנֵי יְלֹכוֹ וְהִנְחִיתִי לָךְ"; אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: המתן לי עד שיעברו פנים של זעם ואניח לך. ומי איבא רתחא קמיה דקודשא בריך הוא? – אין, דתניא: ואל זועם בכל יום. וכמה זעמו? – רגע.

וכמה רגע? – אחד מחמשת רבוא ושמונת אלפים ושמנה מאות ושמנים ושמנה בשעה, וזו היא רגע, ואין כל בריה יכולה לכיין אותה שעה, חוץ מבלעם הרשע, דכתיב ביה: "וַיִּדְעַ דְּעַת עֲלִיּוֹן" (במדבר כו טז). השתא דעת בהמתו לא הוה ידע – דעת עליון הוה ידע? אלא: מלמד, שהיה יודע לכיין אותה שעה שהקדוש ברוך הוא כועס בה, והיינו דאמר להו נביא לישראל: "עמי זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב ומה ענה אתו בלעם בן בעור, מן השטים עד הגלגל למען דעת צדקות ד' " (מיכה ו ה). מאי למען דעת צדקות ה'? אמר רבי אלעזר: אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל: דעו כמה צדקות עשיתי עמכם שלא כעסתי בימי בלעם הרשע, שאלמלי כעסתי – לא נשתייר משונאיהם של ישראל שריד ופליט; והיינו דקאמר ליה בלעם לבלק: "מה אקב לא קבה אל, ומה אזעם לא זעם ד' " (במדבר כג ח). מלמד, שכל אותן הימים לא זעם. וכמה זעמו? – רגע. וכמה רגע? – אמר רבי אבין ואיתימא רבי אבינא: רגע כמימריה. ומנא לן דרגע רתח? – שנאמר: "כי רגע באפו חיים ברוצחו" (תהלים לו). ואי בעית אימא, מהכא: "חכי כמעט רגע עד יעבור יעבר זעם" (ישעיהו כו כ).

ואימת רתח? אמר אביי: בהנך תלת שעי קמייתא, כי חיורא כרבלתא דתרנגולא וקאי אחד כרעא. כל שעתא ושעתא נמי קאי הכי! כל שעתא אית ביה שורייקי סומקי, בההיא שעתא לית ביה שורייקי סומקי. ההוא מינא דהוה בשבבותיה דרבי יהושע בן לוי, הוה קא מצער ליה טובא בקראי. יומא חד שקל תרנגולא ואוקמיה בין כרעיה דערסא ועיין ביה, סבר: כי מטא ההיא שעתא אלטייה. כי מטא ההיא שעתא ניים. אמר: שמע מיניה לאו אורח ארעא למעבד הכי, ורחמיו על כל מעשיו כתיב, וכתיב: גם ענוש לצדיק לא טוב.

תנא משמיה דרבי מאיר: בשעה שהחמה זורחת, וכל מלכי מזרח ומערב מניחים כתריהם בראשיהם ומשתחיים לחמה, מיד כועס הקדוש ברוך הוא.

עין איה ברכות, פרק ראשון

ומכוון כפי מדת השלמות הראוי להאדם המעלה, יסוד המנהיג העליון ית' בהנהגתו הכללית, שישנם כוחות שתכליתם דומה בכלל הבריאה כתכלית הכעס באדם. ואם שאפשר לכובשם על ידי תפילת צדיקים וזכיות, אבל ראוי להניח להם איזה מקום, כי מעשה ד' הכל נברא לתכלית טוב. על כן אמר המתן עד שיעברו פנים של זעם, ויפעלו פעולתם באיזה ערך על כל פנים, כי לא לריק נמצאו, ואניח לך.

ובהיות המקום הניתן לכעס בהתעוררות האדם המעולה הוא מעט מן המעט, כמו כן ההנחה בהנהגה הכוללת מצד עצמה, בהיותה מתנהגת כראוי בלא יתרון קלקולים אינם טבעיים, היא גם כן רק חלק מועט וקטן, מכונה בערך רגע, "כי רגע באפו", וחסד אל כל היום.

והנה בנוהג שבעולם, האדם השלם ראוי לו להשתמש בכעסו רק בזמן הראוי לזה מאד, שזהו מעט במציאות. וכן בהנהגה העליונה, הכוחות המוכנים להרע, שהם לאותו התכלית עצמו שעליו נבנה יסוד הכעס באדם, הם מעט מן המעט נגד

סט. מנין שאין מרצין לו לאדם בשעת כעסו, שנאמר פני ילכו והניחותי לך, אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה המתן עד שיעברו פנים של זעם ואניח לך. הורנו, שכל המדות שחקק השי"ת בטבע האדם ונפשו, אין בהם אחת שתהיה רעה בהחלט, עד שהיתה טובה לנפש בהיותה נעדרת. כי הפועל הטוב פעל הכל לטוב, רק צריך שישתמש בכל אחת כשעתה וכמדתה. מזה יצא שאין לדחוק, אפילו המדה הרעה, יותר מדאי, באופן שלא לתן לה שום מקום, כי אם מקומה המצומצם ראוי לתן לה, ולהשתדל לתקנה. על כן בשעת כעסו אין מרצין לו לאדם, שהאדם השלם גם כן אפשר שיכעוס. על כן צריכה מדת הכעס להמצא, וראוי להרצות מיד, אבל לאמר שלא יהיה אל הכעס שום מקום, מורה כאילו כח נברא בנפש להרע, זה לא ניתן להאמר, (ודברי החסיד במסילת ישרים פרק י"א, שכתב שמעלת הנקי המעולה היא שלא יעשה הכעס מעולם רושם בו כלל, צ"ע לע"ד).

הכוחות וסיבות הטובות, כמו שהאריך הרמב"ם על זה במורה נבוכים חלק ג', שהרע הוא המעט מן המעט והמציאות בכללו הוא טוב. וחז"ל הוסיפו שגם המועט ההוא הוא לתכלית טוב. וקראוה רגע שהקדוש ברוך הוא כועס בה.

והנה מי שהוא חכם גדול, אם היה חסיד, ישתמש בחכמתו איך להיטיב ולהרבות פעולות הכוחות הטובים. אמנם אם יהיה איש רשע שנפשו איותה רע, יועיל בחכמתו להרע ולהרחיב חוג הכוחות הרעים, ובלעם הרשע הוא דמות הדעת המשולל מתכלית מוסרי, כי אם כולו פונה להרע, הוא בהיותו יודע ומשקיף על המציאות כולו, ויודע גם כן ההכנות שיש בו להרע, השתדל להרחיב הענינים הרעים, וזהו לכיין אותה שעה שהקדוש ברוך הוא כועס בה. אמנם אם היה אז מצב ישראל לפי הדרך הרגיל, אז היה יכול להשתמש בחכמתו להשחית מאד, אבל הנהגת דור המדבר שהיתה באור פני מלך עליון ית', בניסים ונפלאות וגילויי שכינה, לא היה יכול להשתמש בכוחות הרע שבמציאות להרע להם. על כן בקש דרכים רחוקים להשחית תחילה המצב המוסרי על ידי בנות מואב. ויפה המליצו חז"ל שכל אותן הימים לא זעם ד', שלא מצאה ידיו של אותו רשע למצא כח רע שיכול לפגע בישראל אז לפי מצבם הנעלה.

והנה סבות הרעות שבעולם שחלות על המין האנושי כבר ביאר הרמב"ם שעקרם המה מסבת שיטוף החומר בתאות רעות, שמוזה מתהוים החלאים, והם

גם כן סבת הבורות ועניות הדעת ורוב הרעות. והנה בעלי חיים שאין להם דעת מתנהגים על פי דרך הטבע ומצולים מאלה הרעות על פי הרוב, אבל האדם מפני שיש לו דעת אין הטבע עוזרו, כי הוא ראוי להנהיג עצמו על פי דעתו הנכונה. והנה בבעלי חיים מצינו אלה שתי החזיונות בתרנגול, הוא מצויין בדעת, שעל זה אנו מברכים: "שנתן לשכוי בינה להבחין בין יום לבין לילה", ועם זה הוא משוטף בתאוה ונותן לנשים חילו. על כן ציירו מקור הרעות שיוצאות ממי שיש לו כשרון דעת והוא משים עצמו כבהמה בהנהגתו וע"ז הוא אוכד הודו וכחו החמרי והמוסרי. כי חוורא כרבלתא דתרנגולא וקאי אחד כרעא, הוא נוטה הרבה לצד התאוה שבו ולא לצד הדעת, ומשותף בה עד שאובד הודו, וחיוורא כרבלתא בלא שורייקי סומקי, מזה תולדנה הרעות, והכוחות הכלליים מתחלשים, על ידי הנהגה המקולקלת, ועל זה באים רעות חומריות ומוסריות. ויש עוד מקור לרעות מצד השכל המשובש שלא השלים חוקו, שמהם תולדנה המלחמות הכוללות הממיתות, וזהו בשעה שהחמה זורחת והמלכים מניחים כתריהן בראשיהם ומשתחווים לחמה, שיבוש הדעות השולט בעולם הוא גורם כל הרעות המוסריות הכלליות והחמריות, כמו שביאר הרמב"ם. על כן כשתמלא הארץ דעה את ד' אז לא ירעו ולא יִשְׁחִיתו בְּכָל הָרָקְדָשִׁי" (ישעיהו י"ט). ובהשגת האמת יתבטלו גם כן המלחמות ותחדלנה הרעות היוצאות מהם.

קשיחות ותקיפות – פלא יועץ, מידת 'אבירות לב'

אבירות לב הוא צורך גדול לעבודת האל יתברך שמו, כי כמה דברים אדם עובר על דעת קונו מחמת רכות הלבב ומחמת רחמנות... ועושה אלה [מצוות והנהגות טובות הכרוכות בשימוש באבירות לב / נ.א.] הרי הוא מתלמידיו של אברהם אבינו, שאף על פי שהיה אב הרחמן, כלול במידת החסד, עשה עצמו אכזרי על בנו יחידו שנוולד לו לעת זקנתו ויקח את המאכלת לשחוט את בנו לעשות רצון קונו...

גאווה – פנקס פ"א פסקאות לרב קוק, פסקה לא

בחינה גדולה צריך לבחון כל מעמיק במסתרי נפשו ברגש הגאווה, איזה הוא הרגש הפסול, המעביר את האדם על דעתו ועל דעת קונו, ואיזה הוא הרגש העדין, המרחיב דעתו של אדם ומזכירה את הוייתו הרוחנית המלאה הוד ותפארת. פעמים רבות לבו של אדם מלא עז, שלפי הסקירה הראשונה תהיה דומה התמונה של תכונה זו לתמונה של גאווה, אבל אחר הבריור ימצא שהוא רק מתמלא אומץ באור האלהי הזורח בנשמתו, והוא חוזה אז גאות ד'. ואם יכריח את עצמו להיפרד מגאווה זו, לא די שלא יעשה לנפשו

שום טובה, עוד ישחו כל כוחותיו הרוחניים, ובחמת עצבות ילך קודר ושחח, ובדעתו יחשוב שהצורה של הדכאות היא קרבת אלהים, בשעה שהיא באמת הרחקה ונסיגה לאחור.

כבוד – מידות הראיה, ערך 'כבוד' אות'ו'

לפעמים צריכים לקבל כבוד, וליהנות ממנו, כדי לאמץ את הכחות הרוחניות לעבודות רמות, כשם ששותין כוס יין להחליף כח ולחדש צהלת הרוח, ולעולם תהיה העין צופיה על הכח התמציתי שבכבוד, שהוא מצד הרוממות האמתית שיש במעלות, ובזה האדם מתעלה, ובעילוי הוא קורא בשם ד' בצדק.

עצבות – אורות התשובה פרק ח אות יב

מאד צריכים להזהר מן העצבות אבל לא במדה גדולה כזו שתמנע את אור התשובה מלחדור אל עומק הנשמה, שאז העצבות מתפשטת היא כמחלה ממארת בכל קצות הגוף והנפש, מפני שהחטא מדאיב את הלב וגורם לעצבות להתאזרח על המרירות הקודחת של תבערת התשובה, שאף על פי שיש בה חלקים עצבניים הם כאש מטהר, מצרפים את הנשמה, מחזיקים אותה ומעמידים אותה על הבסיס של השמחה הטבעית התמידית הראויה לה.

ספר מורה הנבוכים חלק ג פרק יב

הרבה פעמים יעלה בלב ההמון שהרעות בעולם יהיו יותר מן הטובות, עד שבהרבה מחידות רוב האומות ובשיריהם יכללו זה הענין, ויאמרו כי מן הפלא שימצא בזמן דבר טוב אמנם רעותיו רבות ומתמידות, ואין זה הטעות אצל ההמון לבד, רק עם מי שיחשוב שהוא חכם גם כן, ולא לראז"י ספר מפורסם קראהו ספר אלהות כלל בו משגעונותיו וסכולותיו הרבה, ומכללם ענין בדאו והוא שהרע במציאות יותר מן הטוב, שאתה כשתקיש בין מנוחות האדם ועונגו בעת מנוחתו, עם מה שיקרהו מן המכאובים והחבלים הקשים והמומים ובטול האברים והמהומות והדאגות והצרות, תמצא שבמציאותו ר"ל מציאות האדם נקמה ממנו ורעה גדולה לו...

וסבת זה הטעות כלה היות זה הסכל וחבריו מן ההמון לא יבחנו המציאות רק באיש מבני אדם לא זולת זה, וידמה כל סכל כי המציאות כולו היה בעבורו, וכאלו אין שם מציאות זולתו לבד, וכשיבואו הענין בחלוף מה שירצה, יגזור מהמציאות כולו רע, ואלו בחן האדם המציאות וציירו וידע מיעוט חלקו ממנו, התבאר לו האמת...

שכל רע שימצא האדם ישוב אל אחד משלשה מינין:

המין הא' מן הרע הוא מה שיקרה לאדם מצד טבע ההויה וההפסד, ר"ל מאשר הוא בעל חומר, כי מפני זה יארע לקצת בני אדם מומים גדולים ובטול אברים בכלל היצירה, או מתחדשים משנויים שיארעו ביסודות מאויר הנפסד, או הברקים העצומים הנקרא בלעז לנבי"ש, או שקיעת מקומות... ואתה תמצא עם זה שהרעות אשר ימצאו בני האדם בזה המין מעטים מאד ולא יהיו אלא לעתים רחוקים, שאתה תמצא מדינות שיש להם אלפים שנים לא נשקעו ולא נשרפו, וכן יולדו אלפים מבני אדם בתכלית הבריאות, ולא יולד בעל מום רק על דרך פלא ועל צד זרות, ואם יתגבר המתגבר ולא יאמר על צד זרות, הוא מעט מאד ואינו לא חלק ממאה ולא חלק מאלף מן הנולדים בתכלית השלמות.

המין הב' מן הרעות הוא מה שיארע לבני אדם מקצתם לקצתם, בהתגבר קצתם על קצתם, ואלו הרעות יותר מרעות המין הראשון, וסבותם רבות וידועות, והם ג"כ ממנו אלא שאין לעשות בהן תחבולה, ועם זה איזה מדינה שתמצא בעולם כולו לא ימצא בין אנשי המדינה ההיא זה המין מן הרע מתפשט מאד כלל, אבל מציאותו גם כן מעט, כאיש שיתנכל את איש להרגו או לגנוב ממונו בלילה, ואמנם יכלול זה המין מן הרע אנשים רבים במלחמות הגדולות, וזה גם כן אינו ברוב מה שבישוב.

המין הג' מן הרעות הוא מה שימצא כל אחד מבני אדם מפעולתו בעצמו, וזהו הרוב, ואלו הרעות יותר מרעות המין השני הרבה, ומרעות זה המין יצעקו בני אדם כולם, וזהו אשר לא ימצא מי שלא יחטא על עצמו בו אלא מעט, וזהו שראוי לגנות בעל המאורע על מה שיארע לו באמת, ויאמר לו כמה שאמר מידכם

היתה זאת לכם, ועל זה נאמר משחית נפשו הוא יעשנה, ועל זה המין מן הרעות אמר שלמה אולת אדם תסלף דרכו וגו', וכבר ביאר גם כן בזה המין מן הרעות שהוא פעל האדם בעצמו, והוא אמרו לבד ראה זה מצאתי אשר עשה האלהים את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים, והחשבונות ההם הם אשר הביאו עליו אלו הרעות, ועל זה המין נאמר כי לא יצא מעפר און ומאדמה לא יצמח עמל, ואח"כ באר מיד שהאדם הוא אשר ימציא זה המין מן הרע, ואמר כי אדם לעמל יולד וגו', וזה המין הוא הנמשך אחר המדות המגונות כלם, ר"ל רוב התאוה במאכל ובמשתה ובמשגל, ולקיחתם ביתרון כמות, או בהפסד סדר, או בהפסד איכות המזונות, ויהיה סבה לכל החליים והמכות הגשמיות והנפשיות...

כ"א # 1: אין מידה מיותרת בנפש האדם, אין מידה רזה באמת, אלא יש מידות שקשה יותר להשתמש בהן
א"כ. א"כ מה פושיס? פושיס קשה, והופכים את הרזא"כ.
כ"א # 2: שים לב כמה מלך רץ וכ"כ יש בהנהגת הבורא. אם נדמה לך אחרת, לא תלמיק די הצורך
בהנהגת הפושיס. כמה טוב הפושיס שקשה די פבורנו, השתדל להשתלב בא"כ הפושיס ח"ק ממנו.

החיים על פי עין איה

פתיחה ומבוא

דרך התמודדות 1: לימוד קבלה

הרב חיים ויטאל, הקדמת מוהר"ו זיע"א על שער ההקדמות

בהיותו עוסק בחכמת המשנה והתלמוד בבלי, ולא יתן חלק גם אל סודות התורה וסתריה, כי הרי זה דומה לגוף היושב בחושך בלתי נשמת אדם, נר הוי"ה, המאירה בתוכה, באופן שהגוף יבש בלתי שואף ממקור חיים, אשר זהו עניין אומרו במקום אחר ההוא, הנזכר לעיל, וזה לשונו: שהם אלו שעושים את התורה יבשה, ולא רוצים להשתדל בחכמת הקבלה.

בעל הסולם, הקדמה לספר הזוהר, נ"ז

ומכאן תבין את היבשות והחשכות שמצאנו בדורנו זה, שלא נשמע כמוהן בכל הדורות שקדמו לנו, שהוא משום שאפילו עובדי ה' שמטו ידיהם מהעסק בסודות התורה.

ש"ך על שולחן ערוך יורה דעה הלכות תלמוד תורה סימן רמו סעיף ד

גם המקובלים ושאר האחרונים הפליגו בדבר שלא ללמוד חכמת הקבלה עד אחר שמילא כריסו מהש"ס. ויש שכתבו שלא ללמוד קבלה עד שיהא בן ארבעים שנה, כמ"ש בן ארבעים לכינה, בשגם שצריך קדושה וטהרה וזריזות ונקיות לזה. ורוב המתפרצים לעלות בחכמה זו קודם הזמן הראוי קומטו בלא עת כמ"ש כל זה בר' חכמי האמת.

דרך התמודדות 2: חסידות

שערי החכמה העליונה עמ' 13-14

נודע אשר הרה"צ ר' פנחס זצ"ל מקוריץ, שהיה מחשובי תלמידי מורנו הבעל שם טוב נ"ע וחבר מובהק של הרב המגיד נ"ע ממזריטש, היה מאלה אשר חשבו כי תורת החסידות צריכים לייקר, ולא לפרסם ברכים, כי אם אך ורק ליחידי סגולה, ובפרט לכתוב התורות שאמר הרב המגיד בכתב וליתן להעתיקם - היה מנגד לזה. פעם אירע שהרה"צ ר' פנחס זצ"ל בא למזריטש ובאחד הימים מצא כתב אחד שהתגלגל באשפה והיה בצער גדול מזה. הוד כ"ק רבנו הזקן היה באותו מעמד, וידע כי הרה"צ הר' פנחס הוא מנגד לפרסום תורת החסידות ושהוא קפדן בדבר, חפץ להרגיע רוחו הקדושה, והתחיל לדבר במשל:

באחד מן הזמנים היה מלך אדיר ולו בן יחיד, וכאשר המלך חפץ כי בנו יתעלה במעלת החכמה ובמעלת הגבורה, וישלחו למדינות רחוקות באיי הים להתלמד בטבעיות צמחים שונים ובעלי חיים שונים ולצוד ציד חיה ועוף במקומות מסוכנים. באחד הימים הגיעה שמועה למלך, כי בנו הנמצא בעת ההיא באחד מאיי הים הרחוקים, חולה אנוש שהרופאים נלאו למצוא מזור למחלתו המסוכנה. המלך ציווה להעביר קול בכל מדינת מלכותו, כי מי האיש אשר יד לו ברפואה או יודע איזו סגולה למחלה הקשה שחלה בה מן המלך, יבוא להיכל המלך. כל הרופאים הגדולים והחכמים הידועים ונקובים בשם, שמו יד לפה, כי לא ידעו מזור ותרופה לחולי בן המלך. ויהי היום ויבוא איש אחד ויספר למלך, כי יודע הוא סגולה בדוקה לחולי בן המלך לרפאותו. אמנם סגולה זו נמצאת רק באבן טובה שהיא יקרה במציאות, ולכן ימצאו האבן הטובה ההיא, וישחקוה ויכתתוה אשר תהיה דק כחול היותר דק, ויתנו זאת ביין הטוב, ומזה ישתה בן המלך ויתרפא. המלך נתן צו כי יתקבצו כל החכמים הידועים בטיב אבנים טובות,

ויחפשו חפש מחופש בכל האבנים הטובות אשר נמצאות באוצר סגולת המלך למצוא אותה האבן הטובה, על פי הסימנים אשר נתן האיש שיודע סגולת האבן הטובה. החכמים שהתאספו בדקו ובחנו כל האבנים הטובות ולשמחת לבב החכמים, נמצאה האבן הטובה בעלת הסגולה ברפואה על פי האותות שהגיד האיש. אמנם האבן הטובה היא היושבת ראשונה בעטרת תפארת כתר מלכות!

כראות החכמים את האבן הטובה, בתחילה שמחו שמחה גדולה, ואחרי כן כשזכרו שכאשר תוקח האבן הטובה מכתר המלכות, אשר בה נכתר המלך – תוסר תפארתו – נתעצבו במאד, אבל הוכרחו להגיד למלך כי נמצאה האבן הטובה.

כשמע המלך כי נמצאה האבן הטובה, אשר על פי סגולתה תוכל להביא רפואה לבנו יחידו – שמח שמחה גדולה, ויצו לקחת האבן הטובה ולכתתה עד אשר דק ולמהר לעשות הרפואה לבנו החולה. באותה שעה הגיעה שמועה רעה למלך כי כה הורע מצב בנו החולה, עד כי שפתיו נדבקו ואינו מקבל שום דבר אפילו דבר לח. החכמים האומנים אשר לקחו האבן הטובה מעטרת המלך חשבו, כי במצב כזה בודאי יצווה המלך שלא לכתת את האבן הטובה, שלא לאבד יופי העטרה. אבל מה מאד נבהלו בשמעם דבר המלך להזדרזו בכל האפשרי בכתיית האבן הטובה ובהכנת הרפואה ליתן לתוך פיו של בן המלך החולה, באמרו כי כדאי שיכתת האבן סגולה כולה, וישפך הכל לאיבוד פן תגיע אף טיפה אחת לפיו של בנו יחידו, החולה, פן ואולי יתרפא.

דרך התמודדות 3: לימוד אגדה פשוטי

שימושה של תורה (הרב שך), עמ' ט-י

ראיתי בפנקס הקהילה של וילנא שהגאון היה המייסד של חברת משניות, של חברת ש"ס ושל חברה ל'עין יעקב' לבעלי בתים. ונכתב שם, שאת השיעור הראשון בחברות אלו אמר הגאון בעצמו. הרי זה מבהיל על הרעיון! חברת 'עין יעקב' היתה חברה של בעלי בתים פשוטי עם, שלא ידעו ללמוד דף גמרא. יהודים קשי יום, העמלים כל היום לפרנסתם, ובין מנחה למעריב היו שומעים שיעור באגדתא במצב של נים ולא נים. יהודים, שלא זו בלבד שלא יכלו ללמוד בעצמם דף גמרא, אלא אף לא יכלו להבין שיעור בגמרא, והגאון, שגדלותו הייתה כאחד מרבותינו הראשונים – כמלאכים, שר התורה בנגלה ובנסתר, שגדולי הדור עמלו לעמוד על סוף דעתו, וגדולי עולם עמדו באימה ובריאה על סף דלתו כדי שיפשוט להם ספיקותיהם בכל התורה כולה, אמר לפנייהם בעצמו את השיעור הראשון ב'עין יעקב'!... הגאון, שגם בשינתו קיבלה נשמתו סודות עילאיים כאשר העיד בעצמו, לא הרשה לעצמו לישון יותר מחצי שעה רצופה, הוא הגאון, יצא מחדרו בו ישב ספון, הלך לבית המדרש של בעלי המלאכה, ואמר לפנייהם שיעור באגדתא... ולא כרום השגתו, אלא כמו שכתוב "וירד משה אל העם", ואמרו לפי הבנתם, כל זאת עשה כדי לייקר בעיניהם את לימוד התורה, שיוסיפו ויבואו לשיעורים אלו!

הקדמה ל'מסילת ישרים'

ולא ישאר לימוד הדברים האלה וקריאת הספרים מזה המין כי אם אצל אותם שאין שכלם כל-כך דק, וקרוב להיות גס, שאלה תראה אותם שוקדים על כל זה ולא יוזו ממנו, עד שלפי המנהג הנוהג בעולם כשתראה אחד מתחסד לא תוכל לימנע מלחשוד אותו לגס השכל.

דרך התמודדות 4: תנועת המוסר

דרך התמודדות 5: לימוד אמונה

מתוך ההקדמה לעין איה

אנו רגילין לקרא בשם את הדורשים בעמקי תורה, להאיר אור על דברי כתובים או מאמרי חכמים ז"ל, מפרשים או מבארים. שני השמות הללו הנם מכוונים לשני מיני דרישה שונים, שכל אחת צריכה להיות מושלמת בענינה...

האופנים שעל ידם נבא להרחיב את התורה בדרך ישרה, היא הפגישה השכלית שלנו עם הידיעות שישנם אתנו כבר, לבררם ולהרחיבם... האחד הוא להבין אל נכון יסוד אותו המאמר מצד עצמו, את המונח בו בכללו ובפרטיו, זאת היא תכונת הפירוש... הרחבה של עצם הדברים שכבר ישנם בתוכנו של המאמר אלא שהם בו מקופלים... אמנם יש עוד יחש ידוע, כמה יש בכח כל אותם הרעיונות הכלולים במאמר לפעול על רעיונות שיש להם יחש עמהם על פי חוקי הקישור ההגיוני. וכל האופן שיש בכח מאמר זה, וכל הפרטים שבהרחבתו, להפעיל על טבע השכל לחולל ולהוליד דברים חדשים, גם זה הוא מכלל המאמר. לא מצד עצם תכונת המאמר הפרטי, כי אם מצד הגבורה האלהית שהכינה את העולם השכלי ערוך בכל צרכיו ומוכן להרחבה לאין קץ. מזה הצד יוקחו הדברים באופן רחב מאד, על זה נאמר "ונעשה כמעין המתגבר וכנהר שאינו פוסק". זהו הצד העליון שבדרכי הדרשה, שהוא השם הנאה לביאור, מלשון באר, באר מים חיים...

זה הצד האחרון, הצד הביאורי, הוא מתגבר ביחוד באגדות יותר מבהלכות. ההלכות שתכליתם להוציא את הסדר המעשי, הדבר העקרי בדרישתם הוא התכנית המכוונת בגופו של המאמר היחיד, או היוצא מקיבוץ המון מאמרים רשומים לתכלית מעשית אחת. לא כן האגדות, המה בתור אור זרוע, זרע קודש הנושא פרי האמת והשלום, נטוע על תלמי לב הנפשות, הנותנות שכמם לסבול עולה של תורה וחכמה, הם הוכנו לא רק למען תוכנם הפרטי, כי אם למען כל המון הרעיונות הטובים והזכות שיוכלו לעורר על פי קשרים הגיוניים...

על שני אלה היסודות הפירוש והביאור, נבנו כלל עבודת הקודש של דרישת התורה. ובוהו הננו בטוחים שאנו עמלים ומקבלים שכר [גם] אם לא כיונה דעתנו לפעמים אל כונת המאמר מצד פרטיותו. אבל כל זמן שאנו הולכים בדרך ישרה והמאמר ההוא פעל על רעיונותינו לעורר אותנו להשכיל ולהרחיב דברי שכל, הננו אם לא מפרשים אותו על כל פנים מבארים אותו, והננו שואבים בששון מים עמוקים ממעיני הישועה, וכתרגומו דהאי קרא, ושאתם מים בששון ממעיני הישועה, ותקבלון אולפן חדתן מבחירי צדיקיא...

וחזון לא נפרץ הוא לראות אנשים שידם רב להם בכל מקצע שבתורה בהלכה, ולא ידעו כלל מה הרה והגה הלב הישראלי, בענין הפרטים הרבים של המדות והמוסר, האמונות והידיעות, שהם שרשי התורה ויסודותיה. ואם יתנדב איש לקרא באיזה ספר מוסר, יקראהו קריאת עראי או רק למטרת ההתרגשות והשגת יתרון בתיקון נטיית הלב לשעתו. אבל התורה, תורת המוסר והאגדה, שהיא רחבה ועמוקה, ואי אפשר שתהיה מבונה ומשוכללת כראוי כי אם כשתקדים לה בקיאות הגונה בכל הספרים היקרים, שהם לנו למורשה מגדולי הדורות במוסר במדות ובדיעות ואמונות, וכל הסעיפים הרבים הנלוים עליהם, התורה הזאת היא מונחת כאבן שאין לה הופכים. וכח המנהג פועל כל כך, אפילו על היחידים, שאם יתעורר איש מתופסי התורה לקחת מועד להגדיל קנינו במוסר ועמקי מדות ודיעות ויסודי האגדות, יגפהו לבבו שהוא מתבטל מן התורה, מה שהוא ללא אמת וצדק, כי גם תורות חובות הלב וחלק המוסרי שבתורה תורה שלמה היא. אמת הדבר, כשיוקחו אלה הענינים הצחים בדרך רגש(ות) דמיוני לבדו, אפילו אם יביאו תועלת לתורה ולתעודה, לתיקון מדות ותיקון מעשים, לא נוכל להכניסו בכלל דברי תורה. ערך תפילה והתעוררות תשובה נוכל לתן לדבר, אבל לא עסק תורה שהוא יסודו של עולם. אבל כאשר נבא לעסוק בחלק האגדות והידיעות שהם אחוזים זה בזה, כאשר עשו רבותינו הראשונים חכמי המדרש מחז"ל, והגאונים כרס"ג הרמב"ם וכל חכמי המוסר וחכמי הקבלה, שכולם שמו להם את החלק העיוני שבתורה לעסק, לקנות בו בקיאות ואח"כ חריפות ודרכי חידוש והרחבה, ודאי נדע שהננו עסוקים גם באותן השעות, שתהינה לנו מיוחדות לחלקי האגדות, בתורה שלמה, שרבה מאד תועלתה לבנות את הנהרסות ולגדור את הפרצות בעמנו...

והנני שולח בזה את דברי הדלים נגדה נא לכל עם ד', ואקוה שספרי זה והספרים שהנני מצפה לחסדי השם יתברך שיעזרני לכתב להרחיב ולשכלל במקצע האגדה והרחבת דברי חז"ל, יהיה למעין ומקור מים חיים לאנשי לב יראי ד' וחרדים אל דברו, לעורר רוחם להרחיב דבריהם גם המה במועצות ודעת באלה הענינים שהשעה צריכה להם מאד. ומאשר סמכתי דברי על אגדות חז"ל המחוברים בספר "עין יעקב", קראתי את שם ספרי "עין אי"ה", כי בעניי לא למדתי חכמה ולא ארע דרכה ונתיבה, שעליה אמר הכתוב, "נתיב לא ידעו עיט ולא שפנתו עין איה" (איוב כח ז).

שמונת הכללים ללימוד עין איה

1. למד היטב את דברי הגמרא שהרב קוק בא לפרש.
2. כשמצוטטים פסוקים, בין אם בדברי הגמרא ובין אם בדברי הרב קוק, כדאי לפתוח תנ"ך וללמוד אותם במקורם.
3. נסה להשיב על השאלה: מה חידש הרב בהבנת דברי חז"ל?
4. למד להבחין בין פירוש לביאור (במונחי ההקדמה לעין איה).
5. "דברי תורה עניים במקומן ועשירים במקום אחר" (ירושלמי, ראש השנה פרק ג הלכה ה) – בדוק לפי כוחך היכן יש מקבילות לפסקה הנלמדת בכתבי הרב בכלל ובעין איה בפרט.
6. נסה לבדוק, לפי כוחך, האם הפסקה מתבססת על דברי ראשונים ואחרונים, והאם יש בה נקיטת עמדה במחלוקת של חכמי ישראל.
7. שאל האם יש טעות אמונית או מחשבתית שניתן היה לטעות בה, שאותה באה הפסקה לתקן.
8. "המעשה הוא העיקר" – חשוב האם יכולה להיות לפסקה שלמדת השלכה מעשית על חייך, ואם כן, נסה ליישמה.

החיים על פי עין איה

טבלת מעקב

ברכות

פרק	סימן	ד"ה	הכנה	שיעור	חזרה
ראשון	יט	הסומך גאולה לתפילה של ערבית			
	כד	לעולם ירגיז אדם יצר הטוב על יצר הרע			
	נ	תרי מכתבן מלייהו בספר הזכרונות			
	נד	בשעה שהקדוש ברוך הוא בא לבית הכנסת ולא מצא בה עשרה			
	סח	אל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך			
	סט	מנין שאין מרצין לו לאדם בשעת כעסו			
	עד	ואחת לא נתנו לו... וחנותי את אשר אחון			
	צה	לעת מצא זו תורה			
	קא	גדול הנהנה מיגיע כפיו			
	קד	הזהרו בזקן ששכח תלמודו			
	קלז	משום דלא עסקת בפריה ורביה			
	קמג	והטוב בעיניך עשיתי			
שני	כ	הנותן שלום לחבירו קודם שיתפלל			
שלישי	כט	חס ושלום שעקביא בן מהללאל נתנדה			
רביעי	נג	לא תרתח ולא תחטא (תפילת הדרך)			
חמישי	טו	וי לן דמיתנן			
	מג	ודי זהב			
שישי	כה	הואיל ואתעביד ביה מצוה חדא			
	כז	אחר כל אכילתך אכול מלח			
	סז	כל ירק חי מוריק, וכל קטן מקטין			
שביעי	יב	אין מכבדים לא בדרכים ולא בגשרים ולא בידיים מזוהמות			
	מב	הסעודה של אמימר, מר זוטרא ורב אשי [1]			
שמיני	א	ברא ובורא מאורי האש			
תשיעי	יב	ברוך זוכר הצדיקים			
	מח	הרואה חלום ונפשו עגומה			
	סג	ואי דחיל מעינא בישא דיליה			
	סד	האי מאן דחליש יומא קמא לא לימא מידי			
	צו	חזאי אפדנא דאב"י דנפל וכסיין אבקא			
	קטז	אנחה שוברת גופו של אדם			
	קעז	לא ליפתח פומיה לשטן			

			לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה	קפב
			לא איברי עלמא אלא לצדיקים גמורים ולרשעים גמורים	רכד
			התקינו שיהא אדם שואל את שלום חבירו בשם	רעא
			בשעת המכנסים פזר, בשעת המפזרים כנס	רעו
			הרואה אוכלוסי ישראל אומר ברוך חכם הרזים	רפד
			אורח טוב מה הוא אומר	רפז
			לעולם לא ירבה אדם רעים בתוך ביתו	שטו
			אל ימנה אדם אפוטרופוס בתוך ביתו	שטז
			כל הרואה סוטה בקלקולה	שיז
			חרב על הבדים ונאלו	שמא
			אין דברי תורה מתקיימים אלא במי שממית עצמו עליה	שמב
			כי מיץ חלב יוציא חמאה	שמד
			לא "לך בשלום" אלא "לך לשלום"	שנח
			תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם	שסא

משניות סדר זרעים

חזרה	שיעור	הכנה	ד"ה	סימן	מסכת
			מי שאינו מניח את העניים ללקוט	ב	פאה
			מי שיש לו חמשים זוז והוא נושא ונותן בהם	ה	
			במנחה ביום טוב האחרון היו מתודים	טו	מעשר
			לא עברתי ממצותך	יז	שני
			ולפי כבוד הנכנסים היו יוצאים	לג	בכורים

שבת

חזרה	שיעור	הכנה	ד"ה	סימן	פרק
			לא תשייליה במסכת אחריתי	א	ראשון
			מאימתי התחלת תספורת	ב	
			ר"ח ורבה ב"ר הונא הוו יתבי בדינא כוליה יומא	ט	
			כל עיר שגגותיה גבוהין מבית הכנסת	כה-כו	
			שבת היא מלזעוק	מג	
			ולא היה אדם מחזירה הדבר	נט	
			גזירת טומאה על כלי מתכת	עה	
			האי מאן דיהיב מנא לקצרא	פד	
			נפקא מינה לגירסא דינקותא	ו	שני
			כשנכנסו יוונים להיכל	יא	

			הזהיר במזוזה זוכה לדירה נאה	כט	
			אבא מת מוטל בחמה וכלבים של בית אבא רעבים	ס	
			איזהו עשיר, כל שיש לו נחת רוח בעושרו	ע	
			ההיא חמתא דהוה סניאה לה לכלתה	עד	
			כל תלמיד שאין שפתותיו נוטפות מור עובר	קא	
			לעולם יהא אדם ענותן כהלל	קיב	
			חבל על דלית ליה דרתא	קע	
			גבר דדחיל חטאין	קעב	
			אל תרשע הרבה	קעו	
			בעון נדרים בנים מתים כשהם קטנים	ריד	
			מזוזה וציצית	רכ	
			רבי יוסי שתק	רס	
			נענה רבי שמעון בן יוחאי ואמר	רסא	
			להחריב עולמי יצאתם	רעג	
			יוחן את פני העיר	רפה	
			תפילין צריכים גוף נקי	א	רביעי
			לא זז משם עד שהביאו ספר תורה ומנאום	ז	
			הסעודה של אמיר, מר זוטרא ורב אשי [2]	ט	חמישי
			כמה גרוע אדם זה, שנשנתנו לו סדרי בראשית	ג	
			מי שאפשר למחות באנשי ביתו ולא מיחה	יד	
			כל האומר בני שמואל חטאו	נו	
			מחלוקת תנאים בדבר חטאם של בני שמואל	נז	שישי
			כל האומר יאשיהו חטא	פא	
			נועל של ימין ואחר כך של שמאל	טו	
			יען כי גבהו בנות ציון	כז	
			עצי ירושלים של קנמון היו	מ	
			ולא עוד אלא שעולין לגדולה	נג	
			שני תלמידי חכמים המקשיבים זה לזה בהלכה	סג	שמיני
			מפני מה הוצרכו ישראל שבאותו הזמן כפרה	עח	
			הוא בשמה והיא בשמו	ק	תשיעי
			שוטיתא, שטותא	כה	
			זבוב בעל עקרון, שכל אחד עשה דמות יראתו	ג	
			לא אמר להו ולא מידי, משום חולשא דאורחא	כב	
			הנעלבים ואינם עולבים	פג	
			חפשתיה בכל הארץ ולא מצאתיה... לך אצל בן עמרם	קיב-קיג	שנים עשר
			לכו אצל אבותיכם	קלג	
			גמול דלים	יג	שלושה עשר
			כל המתעצל בהספדו של חכם	ו	
			הכא בצפור דרור עסקינן	יא	